

NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA: ULOGA BRANITELJA ŽRTAVA, POMOĆNIKA I PRISTAŠA POČINITELJA NASILJA TE PASIVNIH PROMATRAČA

Doc. dr. sc. Vesna Bilić
Učiteljski fakultet u Zagrebu

*Ovaj je svijet opasno mjesto za življenje, ne
zbog onih ljudi koji su zli, nego zbog onih
koji u vezi s tim ništa ne poduzimaju.*

Albert Einstein

Sažetak: U ovom se radu raspravlja o ulogama angažiranih, neangažiranih i indiferentnih svjedoka viktimizacije u realnom i virtualnom svijetu te čimbenicima koji ih potiču na različite reakcije u situacijama nasilja.

Branitelji žrtava ponašaju se prosocijalno, žele razriješiti sukob, umanjiti ili zaustaviti nasilje, a pokazuju visoku razinu empatije, samoučinkovitosti, osobne odgovornosti, manje od ostalih vršnjaka ignoriraju moralna pitanja, skloni su toleriranju različitosti te imaju negativne stavovi prema nasilju.

Među razlozima pružanja aktivne (pomoćnici i pristaše) ili pasivne podrške počiniteljima nasilja analizira se odnos prema žrtvi i počinitelju, vršnjački pritisak i interakcije (zaslijepljenost, vršnjačka zaraza, deindividualizacija, gubitak osobne i socijalne kontrole), moralno distanciranje i pozitivni stavovi prema nasilju.

Neangažirani promatrači najbrojnija su skupina djece koja sa sigurne fizičke ili digitalne udaljenosti promatraju nasilje i prema njemu se odnose ravnodušno, najčešće zbog egoističnih motiva, pluralističkog neznanja, straha od vrednovanja, difuzije odgovornosti ili pomicanja odgovornosti na višu razinu.

U zaključku se predlaže da se školski preventivni programi usredotoče na očevidce te posvete pozornost podizanju svijesti o ulozi koju oni imaju u podržavanju ili smanjivanju nasilja, njihovoj edukaciji i osnaživanju kako bi od promatrača postali konstruktivni branitelji .

Ključne riječi: nasilje u školama, branitelji žrtava, promatrači, pristaše, prevencija nasilja

Uvod

Danas se u školama diljem svijeta učestalo susreće zlonamjerno ponašanje pojedinaca ili skupina koje uzrokuje fizičku i/ili emocionalnu štetu drugom djetetu koje se ne može samo obraniti (Olweus, 1998), a naziva se vršnjačkim nasiljem (*engl. bullying*). U odnosu na klasične oblike vršnjačkoga nasilja (fizičko, verbalno i relacijsko) u novije se vrijeme za slično, više puta ponavljano, namjerno nasilno ponašanje prema žrtvama koriste različiti elektronički uređaji (mobitel, pametni

telefoni, računala) pa se govori o elektroničkom ili internetskom nasilju (*engl. cyberbullying*) (Li, 2006; Beran, Li, 2007; Dooley, Pyzalski, Cross, 2009)

U obje često citirane, osnovne definicije naglašena je uloga počinitelja nasilja i žrtve, a potpuno je zanemareno da se nasilje događa u prisutnosti druge djece koja se u takvim situacijama priklanjaju akterima ili samo promatraju događaj, odnosno imaju različite uloge, što može utjecati na intenzitet i ishode nasilničkih aktivnosti. Sažimajući rezultate različitih studija Espelage, Green i Polanin (2012) navode da su vršnjaci u 88% slučajeva svjedoci nasilja, ali u samo 19% slučajeva interveniraju iako u 57% slučajeva njihove intervencija zaustavlja nasilje. U odnosu na realni svijet, u virtualnom svijetu omogućeno je tisućama djece da svjedoče nasilju. No istraživanja pokazuju da nasilničko ponašanje i u realnom i u virtualnom svijetu traje dulje ako su vršnjaci prisutni (Willard, 2012). Taj se fenomen obrazlože time da je nasilničko ponašanje djelomično motivirano dokazivanjem statusa u skupini, odnosno za demonstraciju sile počiniteljima nasilja potrebna je publika jer «bez publike nema predstave». S druge strane, prisutnost publike pojačava patnje žrtve, a osobito u slučajevima elektroničkog nasilja gdje je potencijalno neograničena publika razlog značajno većih patnji žrtava.

Stoga sve veći broj studija, od sredine devedesetih godina, međuvršnjačko nasilje ne promatra kao binarni odnos (žrtva-nasilnik) već kao skupni fenomen u kojem djeca imaju različite uloge (Salmivalli, 1996; 2010; Gini, 2006; Salmivalli, Voeten, Poskiparta, 2011). Interakcija između nasilnika i žrtve može se u potpunosti razumjeti ako se promatra kao dio grupne dinamike, odnosno vršnjačko nasilje dijelom je rezultat specifičnih odnosa u skupini (Popadić, 2009). Istraživanja o različitom participiranju djece u vršnjačkom nasilju pokrenula je C. Salmivalli i sur. (1996), a Olweusov «krug nasilja» značajno je pridonio razumijevanju ovog fenomena (2001; prema Bilić, Buljan-Flander, Hrpka, 2012). Prema navedenim autorima, u međuvršnjačkom nasilju uz žrtvu, odnosno dijete koje je zlostavljano i glavnog počinitelja koji inicira i provodi nasilje, postoji i veliki broj učenika koji promatraju što se događa i različito reagiraju na viktimizaciju. Njih se obično naziva promatračima, što bi značilo da samo promatraju, gledaju nasilje, a to uvijek nije točno jer se jedan dio njih zauzima za žrtvu ili za nasilnika pa su na neki način sudionici ili suučesnici u tom procesu. Njihove reakcije, koje predstavljaju kombinaciju njihovih stavova prema nasilju, mogu biti pozitivne, neutralne (ravnodušne) ili negativne, a mogu pridonijeti pogoršavanju problema ili njegovu rješavanju (Salmivalli, 2010. str. 114.)

Djeca koja svjedoče nasilju mogu aktivno pomoći žrtvi (*branitelji*), a drugi, iako ne vole nasilništvo i misle da bi žrtvi trebali pomoći, samo je tiho podržavaju, ali ništa ne poduzimaju (*mogući branitelji*).

Veći broj djece svrstava se na stranu nasilnika. Jedan dio, iako ne započinje nasilje, u njemu ima aktivnu ulogu jer pomažu počinitelju pa se i nazivaju *pomoćnici ili sljedbenici*. Drugi se ne uključuju u nasilje, ali verbalno i neverbalno podržavaju djelovanje i akcije počinitelja (*aktivni pristaše*), a treći iako podržavaju nasilnike i uživaju u nasilnim scenama to javno ne iskazuje (*pasivni pristaše*).

Treću, najbrojniju skupinu čine *neangažirani promatrači* koji indiferentno, sa sigurne udaljenosti promatraju što se događa, ne zauzimaju nikakvo stajalište, nastupaju s pozicije «to se mene ne tiče ili to nije moj problem».

Salmivalli (2010) navodi da u situacijama klasičnoga nasilja u školama 17-20% djece ima ulogu branitelja žrtava, 20-29% pomaže počiniteljima nasilja, a gotovo trećina, 26-30% pasivno promatra nasilje koje se događa pred njihovim očima.

I u virtualnom svijetu u kojem je nasilje sve prisutnije, djeca imaju slične uloge. Tako Willard (2007) govori o *štetnim promatračima* (engl. *harmful bystanders*) koji potiču ili podržavaju počinitelje nasilja, te ne žele pomoći ili intervenirati pa su dio problema. Za razliku od njih *korisni promatrači* (engl. *helpful bystanders*) ipak staju na stranu žrtve, trude se zaustaviti nasilje i upozoravaju da će potražiti pomoć i dio su rješenja. Iz navedenoga je razvidno da njihova uloga nije pasivna, iako s digitalne udaljenosti promatraju što se događa, oni se ipak mogu zauzeti i pružiti pomoć koja je žrtvi potrebna, bez obzira poznaju li je ili ne. Dakle i u virtualnom svijetu djeca se mogu ponašati prosocijalno pružajući podršku i pomoć ili antisocijalno potičući nasilje dodavanjem komentara, slanjem poruka, snimaka i fotografija iako nisu u fizičkom kontaktu sa žrtvom. Stoga nam se čini da bi primjerenije bilo upotrebljavati nazive korisni internetski svjedoci ili internetski branitelji, odnosno štetni svjedoci (očevidci) ili internetski pomoćnici. No moguće je zaključiti da, i u virtualnom kao i u realnom svijetu, postoje i *neangažirani ravnodušni internetski promatrači*, a pretpostavljamo da su i oni najbrojnija skupina. U Tablici 1. prikazane su različite uloge i moguće reakcije djece na međuvršnjačko nasilje.

Oblik nasilja	reakcija	antisocijalna uloga - podrška nasilniku	prosocijalna uloga - pomoć žrtvi
klasično nasilje	aktivna podrška	pomoćnici	branitelji
		aktivni pristaše	
	pasivna podrška	pasivni pristaše	mogući branitelji
	indiferentan stav	neangažirani promatrači	
elektroničko	angažirano svjedočenja	internetski pomoćnici (štetni promatrači)	internetski branitelji (korisni promatrači)
	ravnodušno promatranje	neangažirani internetski promatrači	

Tablica 1.: Različite uloge djece u situacijama nasilja među vršnjacima

U dosadašnjim istraživanjima najčešće su isticane posljedice nasilja za žrtve dok ona novija pokazuju da međuvršnjačko nasilje ima negativne efekte i na same očevidce (Gini i sur, 2008)

Iz svega navedenoga nameće se potreba analiziranja konteksta nasilničkoga ponašanja i promatranje nasilja kao skupnog fenomena u kojem sudionici imaju različite uloge (Salmivalli i sur, 1996; Gini, 2006.; Popadić, 2009). Taj se trend uočava i u novijim smjernicama za preventivne programe i savjetodavne intervencije koje su ranije također bile fokusirane na počinitelje nasilja i njihove žrtve. Danas se u njima sve češće predlaže da se upravo na znanju o ulozi promatrača treba temeljiti prevencija i kvalitetne intervencije (Salmivalli, 2010; Kärnä, 2011). Polazi se o toga

da se radi o najvećoj skupini učenika čije je ponašanje lakše promijeniti nego ponašanje njihovih vršnjaka sklonih nasilju. Budući da i intervencije koje su usmjerene na pojedince imaju ograničeni učinak, dok one koje uključuju više vršnjaka mogu biti djelotvornije, preporučuje se da se proširi njihov fokus (Porter, Smith-Adcock, 2011). Drugo, vjeruje se da bi utjecaj na promatrače mogao biti ključni čimbenik u smanjenju klasičnih oblika nasilničkoga ponašanja (Salmivalli, Voeten, Poskiparta, 2011, str. 675). Smatra se također da je jedna o najvažnijih stvari koje mogu pridonijeti smanjenju elektroničkoga nasilja upravo poticanje učenika da se aktivno uključe i reagiraju, a ne da pasivno promatraju patnje svojih vršnjaka u virtualnom svijetu (Willard, 2007). Budući da neka istraživanja pokazuju da intervencije vršnjaka zaustavljaju nasilje brzo i učinkovito (Li, 2006; Tsang, Hui, Law, 2011), njihovoj je edukaciji i osnaživanju potrebno posvetiti osobitu pozornost. Svi navedeni razlozi bili su dovoljno poticajni za analizu ovoga problema koji je i kod nas prilično zapostavljen.

Stoga je cilj ovoga rada na temelju literature

a) proširiti spoznaje o ulogama angažiranih, neangažiranih i indiferentnih svjedoka viktimizacije u realnom i virtualnom svijetu i

b) analizirati potencijalno utjecajne čimbenike koji djecu potiču na različite reakcije u situacijama nasilja kako bi to znanje mogli upotrijebiti u kreiranju preventivnih školskih programa i kvalitetnijih intervencija.

Teorijska objašnjenja vršnjačkoga angažmana u nasilničkom ponašanju

Odluka o tome hoće li se dijete angažirati u obrani žrtve ili ne ovisi o nizu čimbenika, a njihovo tumačenje rezultiralo je različitim teorijama, od kojih za potrebe ovoga rada izdvajamo najznačajnije:

- a) Latane, Darley (1970. prema Thornberg, 2010, str. 586) navode da odluka promatrača hoće li pomoći žrtvi vršnjačkoga nasilja ovisi o tome hoće li događaj percipirati kao onaj u kojem je potrebno intervenirati i hoće li razumjeti potrebu djeteta za pružanjem pomoći. Na osnovi procjene zaslužuje li žrtva pomoć, donosi se odluka o preuzimanju odgovornosti, odabiru intervencije i njezinoj provedbi.
- b) Hoffman (2000) u skladu s teorijom moralnoga razvoja naglašava da se djeca koja svjedoče viktimizaciji suočavaju s moralnom dilemom „Trebam li pomoći i kako ću se osjećati ako ništa ne poduzmem?“ Autor vjeruje da takva situacija može pobuditi empatiju, osjećaj krivnje i osjećaj nepravde, a sve navedeno može potaknuti prosocijalno ponašanje.
- c) Dovidio i sur. (2006) vjeruju da su promatrači zbog neugodnoga fiziološkog uzbuđenja koje se javlja u situacijama promatranja nasilja motivirani prosocijalno ponašati se samo da bi ublažili to neugodno stanje. Uz to, oni analiziraju i moguće štetne posljedice koje se mogu dogoditi ako se umiješaju u sukob, primjerice moguće ozljede, izgubljeno vrijeme, povezivanje sa žrtvom, moguće socijalno neodobravanje i sl. U obzir uzimaju i moguće nagrade ili dobitke kao što je popularnost, prijateljstvo, priznanje i sl. Dakle nakon razmišljanja o mogućim koristima i eventualnim gubitcima donosi se

- odluka o uključivanju i pružanju pomoći žrtvi ili preuzimanju neke druge uloge.
- d) Oslanjajući se na prethodno izložene teorije, Thornberg i sur. (2012) predlažu složeni model koji govori o motivaciji i demotivaciji promatrača za intervencijom u situacijama međuvršnjačkoga nasilja, a odluka hoće li se pomoći kolegi u nevolji ovisi o potencijalno utjecajnim čimbenicima koje navodimo u tekstu koji slijedi:
- *Tumačenje štete* koja nastaje u toj situaciji – odnosno, ako dijete doživljava da se radi o krajnje grubom napadu, ono će vjerojatno intervenirati ili ako smatra da se radi o običnom zadirkivanju, naguravanju ili „navlačenju“, neće zvati u pomoć nastavnika.
 - *Emocionalne reakcije* koje mogu izazvati scene nasilja kao što je suosjećanje za žrtvu ili strah da sami ne postanu žrtve ako se uključe u obranu, značajno utječe na proces donošenja odluke.
 - *Socijalna procjena odnosa i pozicija* također utječe na donošenje odluke o pružanju pomoći ili suzdržavanju. Tako će antipatija prema žrtvi biti razlog nepružanja pomoći, a bliskost sa žrtvom razlog aktivnoga zauzimanja za nju. Bliski odnosi s nasilnikom također mogu biti razlozi nepomaganja žrtvi, već pružanja podrške počinitelju.
 - *Moralno vrednovanje*, odnosno kad je kod promatrača razvijeno uvjerenje da je nasilno ponašanje nemoralan i neprihvatljiv čin, on će lakše pružiti pomoć žrtvi. No ona djeca koja su sklona moralnom opravdavanju, vjerojatnije će podržavati počinitelja nasilja.
 - *Samoučinkovitost* ili vjerovanje učenika da njegova intervencija može biti korisna, važan je razlog pružanja pomoći. Jedan dio onih koji ništa ne poduzimaju da pomognu svojim kolegama u slučajevima nasilja to rade jer se ne osjećaju dovoljno sposobnima i učinkovitima.

S obzirom na navedene elemente, u tekstu koji slijedi, analizirat ćemo različite uloge djece u vršnjačkom nasilju.

Branitelji žrtava

Uloga branitelja (*engl. defenders*) definirana je kao skup prosocijalnih ponašanja kojima se želi razriješiti sukob, umanjiti problem nasilja ili ga zaustaviti (Porter, Smith-Adcock, 2011). Branitelji jasno staju na stranu žrtve i za nju se zauzimaju i na kraju joj pomažu ili je tješe (Nickerson i sur., 2008). Uz to što je njihovo ponašanje važno za ublažavanje muka žrtava (Sainio i sur., 2011), vrlo je učinkovito i u zaustavljanju nasilja u realnom svijetu (Willard, 2012; Espelage, Green, Polanin, 2012).

Internetski branitelji ili korisni promatrači, kako ih naziva Willard (2007), mogu riječima žrtvi dati podršku primjerice, „ne slažem se s onim što je rečeno ili napisano“ te mogu poticati žrtvu da sama potraži pomoć ili sami to mogu učiniti, odnosno prijaviti što se događa, a Li (2006) ističe da oni imaju važnu ulogu u zaustavljanju nasilja u virtualnom svijetu.

Usprkos navedenim rezultatima sporo raste interes za djecu koja imaju ulogu branitelja, odnosno za prosocijalnu ili pomažuću ulogu i okolnosti koje ih potiču na

takvo ponašanje. Ta uloga samo je marginalno istraživana, a u literaturi o savjetovanju se i ne spominje (Porter, Smith-Adcock, 2011. str. 199). Različiti autori izdvajaju osobine branitelja, koje ih razlikuju od ostalih dječjih uloga u situacijama školskoga nasilja, a to su empatija, samoučinkovitost, osjećaj osobne odgovornosti, moralnost, tolerancija, stavovi prema nasilju i sl.

a) Empatija

Aktivno zauzimanje za prestanak nasilja i pružanje pomoći i utjehe žrtvi povezuje se s višim razinama empatije i po tome se branitelji razlikuju od svojih vršnjaka koji počine ili podržavaju nasilje (Porter, Smith-Adcock, 2011). Poznato je da je empatija važna u regulaciji društvenoga ponašanja i međuljudskih odnosa (Hoffman, 2000), a rezultati novijih studija potvrđuju i povezanost između empatije i spremnosti da se intervenira i u situacijama nasilja među vršnjacima (Gini i sur. 2008; Porter, Smith-Adcock, 2011; Espelage, Green, Polanin, 2012). Najvjerojatnije empatija, odnosno mogućnost da se osjeća patnja žrtava i razumije njihova pozicija, potiče branitelje na prosocijalno ponašanje. No u nekim istraživanjima (Gini i sur. 2008) utvrđeno je da i pasivni promatrači imaju empatiju, ali ništa ne poduzimaju pa se zaključuje da se aktivna obrana ne može objasniti samo višim razinama empatije, a očito su potrebne i druge socijalno-kognitivne sposobnosti.

b) Samoučinkovitost

Thornberg i sur., (2012) ističu da je pri donošenju odluke za aktivnu obranu i sprječavanje nasilja, važno i vjerovanje djeteta da tu nakanu može uspješno izvršiti. Rezultati istraživanja koje je proveo Gini i sur. (2008). potvrđuju da reakcija pomoći žrtvi zahtijeva visoku razinu percipirane socijalne samoučinkovitosti koja je i prediktor aktivne obrane. Upravo socijalna samoučinkovitost ili povjerenje da se može djelovati na efikasan način, zahvaljujući kombinaciji strategija i vještina, ali i iskustvu uspjeha u sličnim intervencijama, branitelje značajno razlikuje od promatrača. Branitelji u odnosu na promatrače imaju više povjerenja u svoju samoučinkovitost, odnosno smatraju da su sposobni riješiti probleme (Gini i sur., 2008) Ako osoba vjeruje da je spremna uspješno pomoći to je i poticaj za pomažuce ponašanje, ali povećava i vjerojatnost intervencije (Hewstone, Stroebe, 2003). Osjećaju samoučinkovitosti osobito mogu doprinijeti dobre socijalne vještine rješavanja problema (Willard, 2012) koje također mogu potaknuti učenike da preuzmu ulogu branitelja.

c) Osjećaj osobne odgovornosti

Sumirajući rezultate različitih istraživanja, Willard (2012) zaključuje da je aktivna obrana snažno povezana s osjećajem osobne odgovornosti za dobrobit drugih te naglašava da tu vrijednost modeliraju roditelji. U svom istraživanju Pozzoli i Gini (2010) potvrđuju da je vjerojatnije da će učenici koji imaju visoku razinu osobne odgovornosti za intervencije braniti žrtvu iako pritisak vršnjaka može imati značajan utjecaj.

d) Moralnost

Tijekom odrastanja djeca usvajaju moralne norme, odnosno što je pravo ili što je krivo, a svoje ponašanje reguliraju prema usvojenim standardima (Bandura, 2002). Jedna od važnih moralnih normi je i pružanje pomoći onome tko o toj pomoći ovisi (norma socijalne odgovornosti) te pomoći onima koji su nama pomogli ili bi nam mogli po potrebi priteći u pomoć (norma uzajamnosti) što može motivirati i prosocijalni odgovor u situacijama nasilja među vršnjacima (Hewstone, Stroebe, 2003; Thornberg, 2007). Djelovanje u najboljem interesu drugih, pokazivanje brige i pružanje zaštite, moguće je povezati i s moralnim normama, vrijednostima, moralnom osjetljivošću i prosuđivanjem (Thornberg, 2007; 2012). Osobito se visoka osjetljivost za prepoznavanje zla povezuje s motivacijom da se pomaže žrtvama (Thornberg i sur., 2012). Istraživanja potvrđuju da je manje je vjerojatno da će branitelji ignorirati moralna pitanja koja se odnose na nasilje (Gini, 2006).

e) *Tolerancija*

Najčešće se žrtve vršnjačkog nasilja percipiraju kao djeca različita od drugih u negativnom smislu. Stoga učenici koji su tolerantni i mogu prihvaćati različitosti vjerojatnije će biti motivirani da im pruže pomoć. Iako je ovaj aspekt u istraživanjima i praksi prilično zanemaren, Willard (2012) ističe da bi mogao biti interesantan i važan u razumijevanju pomažućega ponašanja.

e) *Stavovi prema nasilju*

Antinasilni stavovi češće će motivirati aktivno zauzimanje za žrtvu i nastojanje da se spriječi ili zaustavi nasilje (Salmivalli, Voeten, 2004). I drugi autori ističu da stav učenika kako je nasilno ponašanje neprihvatljivo, može ih potaknuti na pružanje pomoći i zauzimanje za žrtvu (Thornberg i sur., 2012). Budući da stavovi značajno utječu na ponašanje u programima prevencije nasilničkoga ponašanja, njihovom formiranju potrebno je posvetiti osobitu pozornost.

f) *Odnos prema žrtvi*

U istraživanju Espelagea, Greena i Polanina (2012) utvrđeno je da je spremnost da se pomogne bila povezana i sa stavom prema žrtvi. Prijateljstvo sa žrtvom mogući je razlog aktivnoga zauzimanja za nju (Thornberg, 2010; Willard, 2012), a poznato je da bliski interpersonalni odnosi potiču solidarnost (Hewstone, Stroebe, 2003). No moguće je pretpostaviti da među promatračima ima onih koji su u prijateljskom odnosu sa žrtvom, ali ne reagiraju na njezinu patnju. Očito da branitelji imaju i neke druge kvalitete. Branitelji razumiju da je žrtvi potrebna pomoć i to su spremni učiniti, ne boje se da će to negativno utjecati na njihovu poziciju u razredu, oni se spremno suočavaju s neugodnom situacijom i spremno sudjeluju u njezinu rješavanju. Uz navedene pozitivne individualne osobine koje razlikuju branitelje od počinitelja nasilja, neki autori navode da oni imaju tendenciju surađivati i povezivati se sa sličnim vršnjacima, ali ne s nasilnicima i njihovim prijateljima (Porter, Smith-Adcock, 2011). Branitelji se sviđaju drugoj djeci, (Salmivalli i sur., 1996; Porter, Smith-Adcock, 2011; Willard, 2012), orijentirani su humanistički, skloni altruizmu te imaju bolji školski uspjeh (Willard, 2012). Zanimljivo je da su mlađa djeca i adolescenti skloniji ulozi branitelja nego stariji. Dječaci su u ulozi branitelja

podzastupljeni, a za razliku od njih djevojčice su sklone birati pomažuće uloge (Salmivalli i sur., 1996; Porter, Smith-Adcock, 2011).

Internetski branitelji ili kako ih Wilard (2007) naziva korisni promatrači, mogu riječima žrtvi dati podršku primjerice „nedopustivo je i nekorektno ovakvo pisanje i vrijeđanja ljudi“ ili mogu poticati žrtvu da sama potraži pomoć, ali i oni to mogu učiniti, odnosno prijaviti što se događa. Internetski branitelji imaju važnu ulogu u zaustavljanju ove vrste nasilja (Li, 2006)

Mogući branitelji

Iako većina djece ima negativan stav prema nasilju te imaju namjeru podržati žrtvu ipak ih, kako zaključuje Obermann (2011), mali broj postaju branitelji. Drugi autori također navode da bez obzira na to što mogu suosjećati sa žrtvom (Gini i sur., 2008) i imati razvijen moralni senzibilitet i želju da pomognu, oni ništa ne poduzimaju (Porter, Smith-Adcock, 2011). Kao mogući razlog pasivne reakcije na patnje žrtve, Gini i sur. (2008) ističu neznanja što učiniti i kako to učiniti, odnosno kako uspješno pomoći. U objašnjenju se navodi da neovisno o moralnoj osjetljivosti i empatičnom odgovoru, osoba sa slabim vjerovanjem u svoje sposobnosti da izide na kraj s konfliktima može biti inhibirana da pomogne žrtvi. Čini se da je niska razina percipirane samoučinkovitosti jedan od uzroka njihove pasivnosti u smislu „Ja bih pomogao, ali ja stvarno ne mogu ništa učiniti“. Uz navedeno kao mogući razlozi nepomaganja žrtvi najčešće se spominje: a) strah da će biti ismijani ako pokušaju pomoći pa ne uspiju; b) boje se osвете počinitelja nasilja; c) boje se da ne učine krivu stvar zbog čega žrtva može imati više problema (Gini i sur. 2008). No problem ni ove skupine učenika nije dovoljno istražen, a sve navedeno sugerira da treba u preventivnim programima staviti naglasak na njihovo osnaživanje i edukaciju kako bi aktivirali svoje potencijale i pokušali pomoći svojim vršnjacima u nevolji.

Aktivno ili pasivno pružanje podrške počiniteljima nasilja

U odnosu na branitelje, prijatelji učenika sklonih nasilju, obično pružaju glasnjiju i snažnije podršku te predstavljaju očitije pojačanje (Card, Hodges, 2006 prema Salmivalli, Voeten, Poskiparta, 2011). Iako ne započinju nasilje, *pomoćnici ili sljedbenici* (*engl. assistants*) mogu imati aktivnu, ali najčešće destruktivnu ulogu u drami koja se događa između nasilnika i žrtve. Za razliku od njih pristaše, iako se aktivno ne uključuju, otvoreno podržavaju i pružaju potporu nasilniku, smiju se, navijaju i na taj način potiču počinitelje nasilja i daju mu pozitivne povratne informacije o uspjehu njegovih aktivnosti (Salmivalli, Voeten, Poskiparta, 2011). Dakle iako nisu izravno uključeni u nasilje, verbalna i neverbalna podrška primjerice, „bravo, super pogodak“, bodrenje te geste ili pljesak, mogu značajno utjecati na počinitelja nasilja. Takvom komunikacijom oni počinitelju, ali i njegovim sljedbenicima pokazuju da je njegovo ponašanje prihvatljivo čak izražavaju divljenje i odaju priznanje kojemu i oni teže.

Ovakva vrsta podrške zapravo stvara razliku u socijalnoj moći i žrtvu dovodi u neravnopravan položaj. Budući da počinitelji nasilja upravo traže društvenu moć i osjetljiviji su na pozitivno potkrepljenje nego žrtve (Salmivalli, Voeten, Poskiparta, 2011), nazočnost publike ih najvjerojatnije i motivira na nastavak aktivnosti.

Čak i treću skupinu, odnosno pasivni pristaše, kojima se nasilje sviđa, ali ga otvoreno ne podržavaju, počinitelji shvaćaju kao „tihu podršku“ i tumače kao odobravanje onoga što oni rade. Thornberg i sur. (2012). navode da pasivni pristaše nasilje doživljavaju kao predstavu, a ne interviraju zbog želje da gledaju jer su se „Tukli prilično dobro, a drugi su snažno navijali“. Stoga njih Olweus (2001. Bilić, Buljan-Flander, Hrpka, 2012) označava kao potencijalne nasilnike.

Među brojnim razlozima pružanja podrške počiniteljima nasilja u literaturi se izdvaja odnos prema žrtvi i počinitelju, vršnjački pritisak i interakcije (zaslijepljenost, vršnjačka zaraza, deindividualizacija, gubitak osobne i socijalne kontrole), moralno distanciranje i pozitivni stavovi prema nasilju.

a) Odnos prema žrtvi i počiniteljima nasilja

Česti razlog da djeca pružaju aktivnu ili pasivnu podršku počiniteljima nasilja bliski su odnosi s nasilnikom i nepoznavanje ili antipatija prema žrtvi koja se obično sažima u sintagmi „Prijatelj s nasilnikom, a neprijatelj sa žrtvom“ (Thornberg i sur. 2012). Gini (2006) navodi da 15-20% djece, osobito onih s „macho stereotipima“, imaju tendenciju prezirati žrtvu i diviti se nasilnicima. Budući da se nasilnici obično percipiraju kao popularni i moćni, jedan dio djece, i kad nisu s njima u bliskim odnosima, zbog toga im se voli pridružiti (Salmivalli, 2010). Drugi to rade zbog prilagođavanja skupini, odnosno njihovo ponašanje djelomično je motivirano potrebom za prihvaćanjem i visokim statusom ili snažnim položajem u popularnoj ili dominantnoj vršnjačkoj skupini (Salmivalli, 2010).

b) Vršnjački odnosi i hijerarhija – motivacijski čimbenici podržavanja počinitelja nasilja

Proces u kojem vršnjaci međusobno utječu na stavove i ponašanja te uzrokuju promjene u aktivnostima, uvjerenjima i doživljavanju drugih osoba, odnosno socijalni utjecaj, osobito je izražen u vrijeme adolescencije. Steinberg i Monahan (2007) adolescenciju opisuju kao „emocionalnu stanicu“ na putu koji premošćuje jaz između emocionalne ovisnosti o roditeljima tijekom djetinjstva i emocionalne samostalnosti odrasle osobe, a vršnjaci im služe kao pomoć pri osamostaljivanju. Stoga su adolescenti osjetljiviji i podložniji vršnjačkom utjecaju nego bilo koja druga skupina. Taj se utjecaj temelji na mišljenjima koje drugi izražavaju (informacijski utjecaj) i na potrebi da ih dugi prihvate (normativni utjecaj).

Jedan od načina vršnjačkog utjecaja je i neprijateljsko ponašanje, koje se može očitovati u osnaživanju (primjerice nagovaranje na tučnjavu i bodrenje tijekom tučnjave) i kreiranju situacija koje olakšavaju takvo ponašanje (Forko, Lotar, 2012). U situacijama školskoga nasilja individualno je ponašanje često pod utjecajem onoga što je „in“ u vršnjačkoj skupini (Gini, 2006). Tako je i uloga koju uzimaju promatrači nerijetko rezultat pritiska vršnjaka i potrebe za prihvaćanjem (Tsang, Hui, Law, 2011). Očekivanje da će neslaganje s bučnim i naoko superiornim vršnjacima voditi slabijem prihvaćanju ili čak otvorenom odbacivanju, a da će slaganje ili podržavanje njihovih aktivnosti voditi pozitivnom vrednovanju i statusu u skupini, važan je razlog aktivnoga podržavanja nasilničkoga ponašanja čak kad se intimno s njim i ne slažu (Hewstone, Stroebe, 2003). Objektivno se djeca boje, a često i imaju problema kad se suprotstave mišljenju takve skupine (Espelage, Green, Polanin, 2012). Najlakše će

podleći vršnjačkom pritisku, odnosno nametanju određenih stavova i ponašanja, ona djeca koji nisu u stanju samostalno donositi odluke i ponašati se u skladu sa svojim mišljenjem (Tsang, Hui, Law, 2011). Pod utjecajem vršnjaka kod jednog dijela djece može doći i do potpune promjene ponašanja ili konverzije (Hewstone, Stroebe, 2003). Sve navedeno podržava tezu (Gini, 2006) da je nasilničko ponašanje, ali i podržavanje toga ponašanja skupni fenomen pa u njegovu objašnjavanju treba analizirati i grupne mehanizme kao što je socijalna zaraza, slabljenje kontrole, inhibicija agresivnih tendencija, difuzija odgovornosti.

Dishion i Dodge (2005) među prvima su skrenuli pozornost na vršnjačke interakcije koje nehotice mogu utjecati na devijantno ponašanje. Tako navedeni autori uvode pojam vršnjačke zaraze, a koju Gini (2006) spominje kao socijalnu zarazu. Ona ima značajno mjesto u objašnjenju vršnjačkoga utjecaja, a opisuje se kao ponašanje koje karakterizira relativno brzo, nesvjesno i neracionalno širenje ideja, emocija, raspoloženja i ponašanja koje privlači i inficira pojedince, a češće se događa kad je prisutno grupno uzbuđenje. Vršnjačka zaraza mogući je razlog da pojedinci koji počinju kao ambivalentni promatrači brzo bivaju uhvaćeni u kružne emocije, reakcije i međusobnu stimulaciju (Dishion, Dodge, 2005) te počnu podržavati počinitelje nasilja. Vršnjačkoj zarazi značajno doprinosi i grupna zaslijepljenost koja je mogući razlog podržavanja viktimizacije ili pomaganja nasilnim vršnjacima. Naime, zbog pritiska i utjecaja skupine, unatoč superiornoj inteligenciji pojedinih članova, dolazi do neobjektivnoga gledanja na stanje stvari, slabljenja moralne prosudbe, a grupnoj solidarnost daje se prioritet te zanemaruje razmatranje činjenica što nerijetko rezultira jednostranim i neispravnim zaključcima, odnosno grupnom zaslijepljenošću (Hewstone, Stroebe, 2003. str. 375). Brown (2006) navodi da djeca pod utjecajem vršnjaka i grupnog mentaliteta gube racionalnost, identitet i svijest o sebi (deindividualizacija), ali razvijaju „grupnu svijest“ te gube osobnu i socijalnu kontrolu, što pridonosi oslobađaju destruktivnih tendencija, a rezultira neobuzdanim, iracionalnim ponašanjem kakvo je podržavanje nasilnika, ali i počinjenje nasilja.

c) Moralno distanciranje

Malo je istraživanja koja se bave moralnim aspektima ponašanja promatrača iako je pomaganje u nasilju vrsta suučesništva i važno moralno pitanje o kojem se malo govori. No ako nema percepcije da je pasivno ili aktivno pomaganje počiniteljima nasilja također činjenje zla, neznatne su šansa da se će takva djeca promijeniti i pomoći ugroženim vršnjacima (Thornberg i sur., 2012). Moguće je da su oni skloni opravdavanju agresije, okrivljavanju žrtva, dehumanizaciji, što je negativno povezano s pomaganjem drugima (Bandura, 2002; Thornberg i sur., 2012).

d) Pozitivni stavovi prema nasilju

Na temelju iznesenoga moguće je pretpostaviti da će pozitivni stavovi prema nasilju olakšavati pružanje podrške onim vršnjacima koji se nasilno ponašaju. Budući da o ovom problemu nema istraživanja, predlaže se budućim istraživačima da ovu hipotezu provjere.

I u virtualnom svijetu internetski pomoćnici ili štetni promatrači sudjeluju u: a) prosljeđivanju pošte, tekstova, nepoželjnih poruka, fotografija ili snimaka; b) dopisivanju bolnih komentara te; c) izravnom poticanju još okrutnijega ponašanja.

Dakle imaju vrlo ozbiljnu ulogu u nastavku nasilja i produživanju patnji žrtava, a Beran i Li (2007) smatraju da je njihova uloga značajnija nego u tradicionalnom nasilju. Podržavanje nasilja utječe i na nasilnika da nastavlja sa svojim aktivnostima, a povećava patnje žrtava, a to mogu biti poznati i nepoznati vršnjaci. Dooley, Pyzalski i Cross (2009) navode da je grupni efekt jedan od najneugodnijih aspekata elektroničkog nasilja, odnosno da klasično nasilje stvara manje posljedica jer je manji broj promatrača. Najvjerojatnije prisutnost neograničenoga broja promatrača može pojačati već i onako bolnu ponižavajuću situaciju u kojoj se nalazi žrtva.

Neangažirani promatrači

Neangažirani promatrači (*engl. bystanders*) najbrojnija su skupina djece koja sa sigurne fizičke ili digitalne udaljenosti promatraju nasilje i prema njemu se odnose ravnodušno. Izraz promatrač sugerira da su oni neutralni gledatelji koji su emocionalno odvojeni od onoga što se događa. Budući da svjedoče nasilju i ništa ne poduzimaju, njihova ih pasivnost na neki način čini sudionicima. Thornberg (2007) ulogu promatrača donosi u slici djeteta koje je u nevolji, a njegovi vršnjaci prolaze pored njega i ne nude mu pomoć ni utjehu, jedan ga pita što se dogodilo i potom ga ostavlja na miru. Radi razumijevanja njihova ponašanja, analizirat ćemo procese koji koče ovu djecu da pomognu svojim vršnjacima u nevolji ili da se pridruže onim koji nasilje čine. Kao mogući razlozi u literaturi se navodi trivijalizacija situacije, egoistični motivi, pluralističko neznanje, strah od vrednovanja, difuzija odgovornosti, pomicanje odgovornosti na višu razinu.

a) Trivijalizacija situacije

Prema teoriji simboličkoga interakcionizma ljudi se ponašaju u skladu s interpretacijom određene socijalne situacije (Thornberg, 2007). Ako učenici situaciju međuvrnjačkog nasilja interpretiraju kao običnu, bezopasnu ili nevažnu, smatrat će da nema potrebe pomagati, a to je čest slučaj i u situacijama nasilja među vršnjacima u školi.

b) Egoistični motivi

Jedan dio djeca ne djeluju prosocijalno zbog procjene moguće osobne štete (Thornberg, 2007). Najčešće oni ignoriraju patnje svojih kolega i usredotočuju se na svoju dobrobit bilo da se radi o ugledu pa ne žele stati na stranu žrtva koju se obično percipira kao gubitnike ili žele izbjeći moguće udarce, uvrede i sl. No oni ne staju ni na stranu nasilnika jer znaju da bi mogli imati posljedica (opomene, ukori, poziv roditeljima) ako se sazna tko je sve podržavao počinitelje nasilja. Svrstavanje uz počinitelje nasilja također može štetiti njihovu ugledu. Najčešće uspješni učenici ne žele pokvariti svoj „imidž“ pa ostaju po strani i ne uključuju se u razredna zbivanja, već ih samo promatraju.

b) Pluralističko neznanje

Određeni broj djece, u visoko dvosmislenim situacijama ili kad nisu sigurni u svoju prosudbu, osjećaju nelagodu, oklijevaju i pokušavaju shvatiti što se događa (Hewstone, Stroebe, 2003), a potom pozornost usmjeravaju na reakcije svojih vršnjaka. Ako i drugi ne reagiraju na pomažuci način, svatko može zaključiti da

situacija nije hitna ili ne zahtijeva intervenciju (Thornberg, 2007). Proces usporedbe može rezultirati modeliranjem pasivnosti te interpretiranjem situacije kao bezopasne, što utječe na njihovo neangažirano ponašanje, a Hewstone, Stroebe (2001) opisani proces nazivaju pluralističkim neznanjem.

b) Strah od socijalnog vrednovanja

Strah od vrednovanja smanjuje sposobnost da se pomogne žrtvi, a osobito ako promatrač nije siguran hoće li biti sposoban uspješno intervenirati (Hewstone, Stroebe, 2003; Gini, 2006; 2008). Tome se dodaje i strah da u slučaju pomaganja onaj koji pruža pomoć može ispasti smiješan ili doživjeti neugodu pa zbog toga djeca najčešće neangažirano promatraju što se događa (Thornberg, 2007). Socijalna evaluacija je i mogući razlog zašto se ne pomaže nasilnicima jer i u takvim situacijama mogu biti neuspješni, poraženi (dobiti batine ili novi ružni nadimaka) pa ostaju po strani i ne uključuju se u nasilje.

c) Difuzija odgovornosti

Poznato je da promatrači slabije pomažu žrtvama kad postoje drugi promatrači jer se odgovornost za pomoć dijeli s nazočnima, a rezultat toga je da je manje vjerojatno da će pojedinac intervenirati (Thornberg, 2007; 2010). U situacijama međuvršnjačkoga nasilja često djeca misle da će netko tko je spretniji ili bliži sa žrtvom priskočiti u pomoć pa oni čekaju da se to i dogodi.

d) Pomicanje odgovornosti na višu razinu

Jedan dio djece vjeruje da nije njihova uloga da sprječavaju nasilje za koje nisu odgovorni već da je to u prvom redu posao nastavnika. Stoga Thornberg (2007) govori o prenošenju ili proširivanju odgovornosti. Willard (2012) upozorava na rašireno mišljenje da nasilje među vršnjacima trebaju rješavati samo nastavnici, što utječe na to da učenici imaju manji osjećaj osobne odgovornosti.

e) Moralno vrednovanje

Neodgovornost promatrača je u tome što ne poduzimaju ništa (Thornberg i sur., 2012) protiv zla koje se događa pred njihovim očima, a očito im je svejedno je li to moralno ili nemoralno ponašanje. Stoga Thornberg i sur., (2012) ističe da promatrači nisu nedužni jer šutnja potiče nasilje, odnosno prešutno se daje suglasnost za ono što se događa. Djeca koja ne razumiju moć šutnje postaju zbog toga dio problema. Prvi način da se šutnja prekine je da se pojasni djeci koju ulogu pasivni promatrači imaju u nasilju, a drugo, da ih se osnažiti i pripremi za prosocijalno ponašanje. Ako se svi promatrači ujedine u neodobravanju nasilja, oni će obeshrabriti počinitelje te mogu dati važan doprinos njegovu smanjivanju. Djeca se obično boje prijaviti nasilje da ne ispadnu „cinkaroši“ pa im je stoga potrebno objasniti razliku između „cinkanja“ i pomaganja nekome tko je u nevolji i opasnosti. Potrebno im je približiti kroz razgovor, kako se žrtva može osjećati i kako bi se oni osjećali u takvim situacijama te bi li željeli da im netko pomogne. Osobito je važno skrenuti pozornost na načine pružanja pomoći. Škole nužno moraju razmotriti programe koji se fokusiraju na promatrače.

Internetski neangažirani promatrači, također pasivno sudjeluju u nasilju, ništa ne poduzimaju da ga sami spriječe, ali i ne prijavljuju ga iako imaju potencijalnu snagu da to učine (Li, 2006). Njihova šutnja kao i u slučajevima klasičnih oblika nasilja, zapravo znači podržavanje takvog ponašanja. Oni svojim nedjelovanjem podržavaju nasilno ponašanje i produžavaju patnju žrtava. No motivi njihova ponašanja nisu istraženi. Sklonost da se nasilje objašnjava kao privatna stvar između nasilnika i žrtve i zaključak da se tu ionako ne može pomoći zapravo predstavlja bijeg od odgovornosti. Hudson i Bruckman (2004) analizirali su ulogu internetskih promatrača pa navode da je u tom okruženju smanjen strah da će učiniti pogrešku i biti lošije vrednovani što bi mogao biti razlog za pomažuće ponašanje. No istovremeno nedostatak socijalnih znakova i emocionalnih reakcija žrtava koji bi mogle izazvati suosjećanje, rezultira većom difuzijom odgovornosti. Očito internetsko okruženje omogućuje veću dizinhibiciju pa je i u ovoj domeni potrebno poticati samosvijest o tome da se neprijavlivanjem podupire nastavak nasilja (Li, 2006).

Oslanjajući se na prethodno analizirane elemente i Thornbergov (2012) model može se napraviti sinteza čimbenika koji utječu na različite uloge djece u situacijama nasilja među vršnjacima, a koju donosimo u tablici 2.

Analizirani elementi	BRANITELJI	PRISTAŠE	PROMATRAČI
Tumačenje štete	razumijevanje opasnosti	nerazumijevanje opasnosti	trivijalizacija situacije
Emocionalne reakcije	više razine empatije	nedostatak empatije ignoriranje patnji žrtava	više razine empatije
Percipirana samoučinkovitost	visoka razina percipirane samoučinkovitosti	samoučinkovitost usmjerena prema negativnim ciljevima	nemaju osjećaj samoučinkovitosti
Odgovornost	visoka odgovornost	nemaju odgovornosti	bijeg od odgovornosti difuzija i pomicanje odgovornosti
Socijalni odnosi, utjecaji i procjena	bliski odnosu sa žrtvom nemaju strah od socijalne procjene	bliski odnosi s počiniteljem, mržnja prema žrtvi vršnjački pritisak grupna zaslijepljenost	pluralističko neznanje strah od socijalnog vrednovanje
Moralni aspekti	razvijene moralne norme i vrijednosti moralna osjetljivost antinasilni stavovi	moralno distanciranje pozitivni stavovi prema nasilju	egoistični motivi nasilje – privatna stvar podržavanje nasilja šutnjom

Tablica 2.: Sinteza analiziranih elemenata

Iz svega navedenog razvidno je da su uloge koje djeca uzimaju u situacijama nasilja među vršnjacima pod utjecajem različitih čimbenika i njihove kompleksne međugre (Tsang, Hui, Law, 2011; Thornberg i sur., 2012). Nameće se potreba

pružanja pomoći djeci koja trpe nasilje i koja ga čine, ali i djeci koja mu svjedoče (Vuković, Milišin, Buljubašić-Kuzmanović, 2009, str. 78).

Zaključak

Budući da dosadašnji preventivni programi i školske intervencije, koji su dominantno bili usmjereni na pojedince, žrtve ili počinitelje nasilja, nisu postigli očekivane i zadovoljavajuće rezultate u ovom radu predlaže se promatranje nasilja kao grupnoga fenomena u kojem djeca imaju različite uloge, kojima mogu doprinijeti nasilju ili potaknuti njegovo rješavanje. To nipošto ne znači da treba zanemariti pomoć žrtvama i počiniteljima nasilja, ali usredotočenost na djecu koja se aktivno ili pasivno svrstavaju uz njih može biti korisna zbog toga što se radi: a) o najbrojnijoj skupini, b) čije je ponašanje lakše promijeniti nego ponašanje nasilnika, a poznato je da c) vršnjačke intervencije brzo i uspješno zaustavljaju nasilje pa je opravdano vjerovati da bi to mogao biti ključni faktor u smanjivanju nasilničkoga ponašanja u školama.

Ovakav obećavajući pristup pod nazivom KiVa (skraćena sintagma - protiv nasilničkoga ponašanja), utemeljen na uključenosti svih vršnjaka, primjenjuje se zadnjih godina u skandinavskim školama, a evaluacijske studije pokazuju da je uspješan u zaustavljanju nasilja i viktimizacije (pogledati Salmivalli, 2010 i Kärnä i sur. 2011).

Polazište preventivnih programa usmjerenih na očevidce mora biti utemeljeno na podizanju svijesti o ulozi koju vršnjaci imaju u podržavanju ili smanjivanju nasilja, a važne odrednice su: neohrabrivanje počinitelja i poučavanje za pružanje podrške žrtvama. Neohrabrivanje počinitelja prvi je korak u smanjivanju nasilja jer nepodržavanje, dakle uskrata nagrada i izostanak publike, može utjecati na smanjenje motivacije dijela njihovih vršnjaka da se nasilno ponašaju. Sa svim učenicima potrebno je raditi na razvoju empatije i razumijevanju za žrtve, formiranju nenasilnih stavova, moralnom senzibilitetu, prosuđivanju i postupanju u najboljem interesu drugih. Neophodno ih je poticati da iskazuju brigu za druge, a u potrebi i međusobno pruže zaštitu. To bi trebao biti temeljni zadatak škola koje „imaju misiju da djecu odgajaju i obrazuju za trajne promjene“ (Porter, Smith-Adcock, 2010. str. 203). Uz kontinuirano osnaživanje, učenike je potrebno i educirati jer je česti razlog nepružanja pomoći vršnjacima upravo osjećaj nedovoljne kompetentnosti i strah od neučinkovitosti. Stoga program edukacije treba obuhvaćati razvoj vještina slušanja i komunikacije, učinkovitoga pružanje pomoći i razvoj osobne učinkovitosti te dijeljenje znanja s drugima.

Predlaže se da školski preventivni programi uključuju što više učenika te im ponude nove informacije i omoguće stjecanje vještina djelovanja na adekvatan način u situacijama nasilja kako bi ih pripremili za prakticiranje prosocijalnog ponašanja i potaknuli da od promatrača postanu konstruktivni branitelji i prijatelji.

Literatura:

- Bandura, A. (2002) Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 103-119.
- Beran, T., Li, Q. (2007). The relationship between Cyberbullying and School Bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Brown, R. (2006) *Grupni procesi: Dinamika unutar i između grupa*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Dishion, T. J., Dodge, K. A. (2005). Peer contagion in interventions for children and adolescents: moving towards and understanding of the ecology and dynamics of change. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33(3), 395-400
- Dooley, J. J., Pyzalski, J., Cross, D. (2009) Cyberbullying Versus Face-to-Face bullying. *Journal of Psychology*, 21(4), 182-188.
- Dovidio, J.F., Piliavin, J.A., Schroeder, D.A., Penner, L.A. (2006). *The Social Psychology of Prosocial Behavior*. Mahwah: Erlbaum.
- Espelage, D., Green, H., Polanin, J. (2012) Willingness to Interventie in Bullying Episodes Among Middle School Students: Individual and Peer-group Influences. *The journal of Early Adolescence*, 32 (6), 776-801
- Forko, M., Lotar, M. (2012). Izlaganje adolescenta riziku na nagovor vršnjaka – važnost percepcije sebe i drugih. *Kriminologija i socijalna integracija*, 20(1), 35-46.
- Gini, G. (2006) Bullying as a Social Process: The Role of Group membership in Students' Perception of Inter-group Aggression at School. *Journal of School Psychology*, 44(1), 51-65.
- Gini, G. (2006) Social Cognition and Moral Cognition in Bullying: What's Wrong?. *Aggressive Behavior*, 32(6), 528-539.
- Gini, G., Albiero, A. P., Benelli, B., Altoe, G. (2008). Determinants of adolescents' active defending and passive bystanding behavior in bullying. *Journal of Adolescence*, 31 (1), 93-105.
- Gini, G., Albiero, A. P., Benelli, B., Altoe, G. (2008). Determinants of adolescents' active defending and passive bystanding behavior in bullying. *Journal of Adolescence*, 31(1), 93-105.
- Hewstone, M., Stroebe, W. (ur.) (2003). *Uvod u socijalnu psihologiju: Europske perspektive*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development*. Cembriidge: Cembriidge University Press
- Hudson, J. M., Bruckman, A. S. (2004). The bystander effect: A lens for understanding patterns of participation. *The Journal of the Learning Sciences*, 13(2), 165-195.
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A., Salmivalli, C. (2011). A Large-Scale Evaluation of the KiVa Antibullying Program: Grades 4-6. *Child Development*, 82(1), 311-330.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schols: A research of gender differences, 27(2), 157-170.

- Nickerson, A. B., Mele, D., Princiotta, D. (2008) Attachment and empathy as predictors of roles as defenders or outsiders in bullying interactions. *Journal of School psychology*, 46(6), 687-703.
- Obermann, M. L. (2011). Moral disengagement in self-reported and peer-nominated school bullying. *Aggressive behavior*, 37(2), 133-144.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pazzoli, T., Gini, G. (2010). Active defending and passive bystanding in bullying: The role of personal characteristics and perceived peer pressure. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(6), 815-827.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju i UNICEF
- Porter, J. R., Smith-Adcock, S. (2011). Children Who Help Victims of Bullying: Implications for Practice. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 33(3), 196-205.
- Sainio, M., Veenestra, R., Huitsing, G., Salmivalli, C. (2010). Victims and their Defenders: A Dyadic Approach. *International Journal of behavioral development*, 35(2), 144-151.
- Salmivalli, C., Voeten, M., Poskiparta, E. (2011). Bystanders Matter: Associations Between Reinforcing Defending, and the Frequency of Bullying Behavior in Classrooms. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 40(5), 668-676.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the Peer Group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112-120.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1-15.
- Salmivalli, C., Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviors associated with bullying in schools. *International Journal of behavioral Development*, 28(3), 246-258.
- Steinberg, L., Monahan, K.C. (2007) Age Differences in Resistance to Peer Influence. *Developmental Psychology*, 43(6), 1531-1543.
- Thornber, R., Tenenbaum, L., Varjas, K., Meyers, J., Jungert, T., Venegas, G. (2012) Bystander Motivation in Bullying Incidents: To Intervene or Not to Intervene? *Western journal of Emergency Medicine*, 13(3), 247-252.
- Thornberg, R. (2007) A Classmate in Distress: Schoolchildren as Bystanders and Their Reasons for Now They Act. *Social Psychology of Education*, 10(1), 5-28.
- Thornberg, R. (2010). A Student in Distress, Moral Frames and Bystander Behavior in School. *Elementary School journal*, 110 (4), 585-608.
- Tsang, S. K. M., Hui, E. K .P., Law, B. C. M.(2011). Bystander Position Taking in School Bullying: The Role of Positive Identity, Self-Efficacy; and Self-Determination. *The Scientific World Journal*, 11 (), 2278-2286.
- Vuković, A., Milišin, A., Buljubašić – Kuzmanović, V. (2009). Učestalost vršnjačkog nasilja osvećivanjem kao nasilne strategije sučeljavanja među učenicima osnovne škole. *Život i škola*, 22 (2), 78-96.
- Willard, N. (2007). *Educators Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. Center for safe and Responsible Use of the Internet.
<http://csrui.org/cyberbully/docs.cbcteducators.pdf>. (preuzeto u travnju 2012)

Willard, N. (2012). Influencing Positive Peer Interventions: A Synthesis of the Research Insight Embrace Civility in the Digital Age.
<http://www.embracecivility.org/wp-content/uploadsnew/2011/10/PositivePeerInterventions.pdf> (preuzeto u siječnju, 2013)

VIOLENCE AMONG PEERS: THE ROLE OF VICTIMS' DEFENDERS, PERPETRATORS' HELPERS AND SUPPORTERS AND BYSTANDERS

Summary: This paper discusses the role of engaged, disengaged and indifferent witnesses of victimization in real and virtual worlds and factors which lead them to different reactions in violent situations.

The defenders of victims act pro-social, they want to resolve the conflict, decrease or stop violence, and show a high level of empathy, self-efficiency and personal responsibility. They ignore moral questions less than their peers, they tend to tolerate differences and have a negative attitude toward non-violence.

Among the reasons for providing an active (supporters and helpers) or passive support for the perpetrators of violence, this paper analyzes how victims and perpetrators are treated, peer pressure and interactions (blindness, peer contagion, deindividuation, loss of personal and social control), moral distancing and positive attitudes toward violence.

Disengaged observers are the largest group of children who, from a safe physical or digital distance, observe violence and refer to it indifferently, mostly because of egoistic motives, pluralistic ignorance, fear of evaluation, diffusion of responsibility or shifting the responsibility to a higher level.

The conclusion suggests that school prevention programs should focus on eyewitnesses and pay attention to raising awareness of the role which they have in reinforcing or reducing violence, their education and empowerment in order for them to evolve from a viewer to a constructive defender.

Keywords: violence in schools, the victims' defenders, observers, supporters, prevention of violence

GEWALT UNTER GLEICHALTRIGEN: DIE ROLLE DER BESCHÜTZER VON GEWALTOPFERN, DER HELFER UND UNTERSTÜTZER VON GEWALTTÄTERN UND DER PASSIVEN GEWALTBEOBACHTER

Zusammenfassung: In diesem Beitrag wird über die Rolle der engagierten, nicht-engagierten und indifferenten Zeugen der Viktimisierung in der realen und virtuellen Welt diskutiert, sowie über die Faktoren, die sie zu verschiedenen Reaktionen in Gewaltsituationen antreiben.

Die Beschützer von Gewaltopfern verhalten sich prosozial; sie wollen den Konflikt lösen und die Gewalt mindern oder stoppen; sie zeigen ein hohes Maß an

Einfühlungsvermögen, Selbstwirksamkeit und Eigenverantwortung; die moralischen Fragen ignorieren sie weniger als die anderen Gleichaltrigen; sie neigen zur Toleranz der Verschiedenheit und haben ein negatives Verhältnis der Gewalt gegenüber.

Als Gründe für die aktive (Helfer und Unterstützer) oder passive Unterstützung der Gewalttäter wird das Verhältnis gegenüber dem Gewaltopfer und Gewalttäter, Gruppenzwang und Interaktion (Verblendung, Entindividualisierung, Verlust persönlicher und sozialer Kontrolle), moralischer Distanzierung und positiver Einstellung zur Gewalt analysiert.

Passive Beobachter machen die zahlreichste Gruppe von Kindern aus, die aus der sicheren physischen oder digitalen Entfernung die Gewalt betrachten; sie verhalten sich der Gewalt gegenüber gleichgültig, vor allem aufgrund egoistischer Motive, der pluralistischen Unkenntnis, der Angst vor der Bewertung, der Diffusion der Verantwortung oder wegen der Verlagerung der Verantwortung auf eine höhere Ebene.

In der Schlussfolgerung wird suggeriert, dass sich die Schulpräventionsprogramme auf die Augenzeugen konzentrieren sollten und die Aufmerksamkeit auf die Bewusstseinsbildung über die Rolle richten müsste, die sie bei der Gewaltunterstützung oder -reduzierung haben, sowie auf ihre Edukation und Stärkung, um von den Gewaltbeobachtern zu konstruktiven Beschützern zu werden.

Schlüsselbegriffe: Gewalt in den Schulen, Beschützer von Gewaltopfern, Beobachter, Unterstützer, Gewaltprävention

